

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของการวิจัย

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประกอบด้วยจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีสภาพที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น มีวิถีชีวิต ภาษา และวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยวิถีชีวิตของมุสลิมในพื้นที่นี้มีความเชื่อมโยงแน่นแฟ้นกับหลักศาสนาอิสลามตั้งแต่เกิดจนตาย และมีรูปแบบการเรียนรู้จากการศึกษาศาสนาภายใต้การดำเนินชีวิตตามวิถีทางแห่งความดีงามของอิสลาม เพราะศาสนาอิสลามไม่ได้แยกแยะระหว่างทางโลกกับทางธรรม ไม่ได้แยกแยะระหว่างความเชื่อกับการปฏิบัติออกจากกัน ดังที่ Salleh, Ahmad Mohd (2003 : 1) กล่าวถึงระบบการศึกษาอิสลามว่า ระบบการศึกษาในอิสลามเป็นระบบการศึกษาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ แตกต่างจากการจัดการศึกษาทั่วไป โดยการศึกษาในอิสลามนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่ไม่อาจแยกออกจากอิสลามได้ ไม่มีการแยกส่วนระหว่างวิชาการทางโลกกับวิชาการทางศาสนา และสอดคล้องกับอิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต (2550 : 110) กล่าวว่า ความจริงการศึกษาในทัศนะอิสลามนั้นเป็นการศึกษาแบบบูรณาการ ที่บูรณาการทั้งวิชาศาสนาและวิชาการทางโลกเข้าด้วยกัน ไม่ควรมีการแยกวิชาศาสนาออกจากวิชาสามัญหรือแยกวิชาสามัญออกจากวิชาศาสนา เพราะการศึกษาตามทัศนะอิสลามนั้นไม่ได้หมายถึงการศึกษาวิชาอัลกุรอานหรือวิชาศานบัญญัติเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการศึกษาทุกสาขาวิชาที่สอดคล้องตามทัศนะของอิสลาม กล่าวได้ว่า วิถีทางการดำเนินชีวิตตามแนวทางอิสลามได้หลอมรวมสิ่งต่างๆเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียวผสมผสานกลมกลืนกัน และการที่ประชาชนส่วนใหญ่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้นับถือศาสนาอิสลาม ศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อความเชื่อและการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่ คือมีความเชื่อมั่นในการศรัทธาต่ออัลลอฮ์ผู้ทรงเอزةและมีอัลกุรอานเป็นธรรมนูญหรือเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิตของประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นวิถีชีวิตที่วางอยู่บนพื้นฐานของศาสนาอิสลาม การจะรู้จักศาสนาอิสลามได้นั้น จะต้องผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้ที่ถูกต้อง ดังนั้นประชาชนในพื้นที่แห่งนี้จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาหาความรู้ซึ่งอิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต (2546 : 1) กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาในอิสลามว่า การศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมวลมนุษยชาติ เพราะการศึกษาเปรียบเสมือนดวงประทีปส่องนำชีวิต

เป็นประตูดของความสำเร็จและเป็นกุญแจแห่งอารยธรรม ดังนั้นจึงไม่มีประชาชาติใดในโลกอันกว้างใหญ่ที่ปฏิเสธความสำคัญของการศึกษา เพราะต่างตระหนักดีว่าพวกเขาอาจจะดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุขหากปราศจากการศึกษา

ความสำคัญของการศึกษาดังกล่าว อิสลามได้ให้ความสำคัญตระหนักและให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสังเกตได้จากอัลกุรอานและอัลหะดีษได้พูดถึงและกระตุ้นเตือนให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาไว้มากมายหลายที่ด้วยกัน ล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นว่าด้วยการศึกษาเท่านั้นที่จะเป็นกุญแจสำคัญสำหรับมุสลิมในการที่จะไขไปสู่ความสำเร็จในทุกเรื่องราวทั้งในโลกนี้และโลกหน้า อัลลอฮฺได้สร้างมนุษย์ให้มีสภาพเอื้อต่อการเรียนรู้มนุษย์มีศักยภาพและความพร้อมสำหรับการเรียนรู้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาเลยทีเดียว นอกจากนี้แล้ว ภายหลังที่มนุษย์ได้คลอดออกมาจากครรภ์มารดาแล้ว เขาก็ต้องเรียนรู้เรื่องราวรอบตัวตลอดชีวิตอีกด้วย ด้วยเหตุนี้เองการประทานโองการอัลกุรอานของพระเจ้ามายังมนุษยชาติ โดยผ่านท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ นั้นจึงเริ่มต้นด้วยกลุ่มโองการที่ใช้ให้มนุษย์ “อ่าน” เป็นอันดับแรก (กฤษฎา เวลาคี และศุภิศรา มาศชาย, 2549 : 17) ดังที่อัลลอฮฺทรงดำรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿ اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴾

ความว่า “จงอ่านด้วยพระนามแห่งพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงบังเกิด ทรงบังเกิดมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้านั้นผู้ทรงเจอบุญยิ่ง ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้”

(อัล อะลัก : 1-5)

จากความสำคัญของการศึกษาในอิสลามที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้การจัดการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความพิเศษและแตกต่างจากการจัดการศึกษาทั่วไป มีทั้งสถานศึกษาของรัฐ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สถาบันศึกษาปอเนาะ และศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

แต่นับจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 เป็นต้นมา สังคมทุกภาคส่วนมองว่าการศึกษาเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่สงบในพื้นที่ รวมทั้งมองว่าการจัดการศึกษาอีกเช่นกันที่จะช่วยแก้ปัญหาความไม่สงบนี้ได้อย่างยั่งยืน ทำให้ทุกภาคส่วนต่างให้ความสำคัญกับสถาบันและสถานศึกษาในพื้นที่ มีการเข้ามากำกับดูแลติดตามการจัดการเรียนการสอนจากหน่วยงานภาครัฐอย่างใกล้ชิด ซึ่งในบรรดาสถาบันศึกษา

ที่หน่วยงานภาครัฐให้ความสำคัญสถาบันหนึ่งคือ “ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)” เป็นสถาบันศึกษาศาสนาอิสลามที่มีบทบาทสำคัญทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นสถาบันการศึกษาที่สามารถรักษากิจกรรมเอกลักษณ์ของตนเองได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงมาในทุกยุคสมัย

ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) หรือ TADIKA เป็นคำมาจากภาษามลายู มาจากคำเต็มว่า TAMAN DIDIKAN KANAK KANAK ซึ่งหมายถึงศูนย์หรือสถานที่ดูแล สั่งสอน ฝึกอบรมให้ความรู้แก่เด็กเล็กๆ เป็นสถานที่สอนศาสนาพื้นฐานสำหรับเด็กๆ เป็นการศึกษาศาสนาขั้นพื้นฐานที่จัดให้กับเด็กในหมู่บ้านเพื่อให้เด็กเล็กได้เรียนรู้ศาสนา เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม โดยทั่วไปจะรู้จักกันในนาม “ตาดีกา” มีการใช้อาคารบริเวณมัสยิดเป็นสถานที่จัดการเรียนรู้ ใช้เวลาในการจัดการเรียนการสอนตอนเย็นของวันจันทร์ถึงวันศุกร์หรือวันเสาร์กับวันอาทิตย์ตามความพร้อมของชุมชน ผู้สอนเป็นผู้นำศาสนาและอาสาสมัครในชุมชน ผู้เรียนเป็นเด็กนักเรียนที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นๆ

อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต สุกรี หลังปุเต๊ะ และกาเดร์ สะอะ (2551 : 6-7) กล่าวว่า ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) เป็นแหล่งเรียนรู้อิสลาม และเป็นสถาบันการศึกษาสำหรับเยาวชนมุสลิมที่เก่าแก่ที่สุดสถาบันหนึ่งที่ถือกำเนิดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เดิมทีสถาบันการศึกษาแห่งนี้จะถูกเรียกว่า โรงเรียนฟิรฎูอีน มักระสะฮ หรือเสอโกละฮมาลายู หรือ บาลาเศาะที่มาจากคำว่าบาลัยเศาะลาซที่มักจะนำมาเป็น โรงเรียนตาดีกา เมื่อมีการใช้คำว่าตาดีกาในประเทศมาเลเซีย คำว่า “ตาดีกา” ก็ถูกนำมาใช้เรียกสถาบันการศึกษาแห่งนี้ สถาบันการศึกษาแห่งนี้มุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่จะเรียกว่า “โรงเรียน” แต่นักวิชาการจะไม่ค่อยเรียกว่าโรงเรียน บางท่านเรียกว่าศูนย์อบรมหรือเรียกว่าตาดีกาอย่างเดียว การเรียกตาดีกาว่าศูนย์อบรม ศูนย์ หรือเรียกว่าตาดีกาอย่างเดียวน่าจะมีความถูกต้องมากกว่าจะเรียกว่าโรงเรียนตาดีกา เพราะการเรียกว่าโรงเรียนตาดีกานั้นจะมีคำสองคำที่หมายถึงสถาบัน กล่าวคือ โรงเรียนและสวนในที่นี้หมายถึงศูนย์ หากแปลตรงๆคำว่าโรงเรียนตาดีกาก็จะหมายถึง โรงเรียนศูนย์อบรมเด็กเล็ก คำว่าโรงเรียนศูนย์อบรมเด็กเล็กจะดูเป็นคำที่แปลก ตามความเห็นของผู้เขียนคำว่าตาดีกาอย่างเดียวจะเป็นคำที่เหมาะสมที่จะเรียกสถาบันแห่งนี้ อย่างไรก็ตามในอนาคตเมื่อทางรัฐได้นำตาดีกาบางศูนย์เข้ามาในระบบ ตาดีกาชนิดนี้ก็จะอาจจะกลายมาเป็นโรงเรียน ไม่ใช่สถาบันศึกษาหรือศูนย์อบรมอีกต่อไป ความจริงคำว่าตาดีกาไม่ใช่ชื่อที่เหมาะสมที่จะเรียกสถาบันแห่งนี้ เพราะช่วงอายุของผู้เข้ารับการอบรมหรือผู้เรียนนั้นไม่สอดคล้องกับคำย่อคำสุดท้ายของคำว่า “TADIKA” คำว่า “KA” จากคำว่า TADIKA หมายถึงเด็กเล็กๆ ที่อยู่ในช่วงอายุระดับอนุบาล อย่างไรก็ตามความนิยมของชุมชนที่จะเรียกสถาบันศึกษาแห่งนี้ว่าตาดีกาก็ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เสียหายมากนัก เพียงแต่คำนี้ตามความหมายที่แท้จริงยังขาดความเหมาะสมเท่านั้น

ในอดีต การจัดการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ไม่มีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่แน่นอน เพียงแต่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นคนดี ยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนา ครูผู้สอนใช้หนังสือเรียนเป็นภาษามลายูและภาษาอาหรับ การอธิบายและการสื่อสารในการจัดการเรียนการสอนใช้ภาษามลายู จนกระทั่งในปี พ.ศ.2540 ทางภาครัฐได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาตาดีกาจึงได้ให้การสนับสนุนค่าตอบแทน ครูผู้สอนโดยกรมการศาสนาได้ออกระเบียบว่าด้วยศูนย์อบรมศาสนาอิสลามและจริยธรรม ประจำมัสยิด พ.ศ.2540

หลังจากนั้นในปี พ.ศ.2547 กระทรวงมหาดไทย โดยกรมการปกครองซึ่งดูแลและรับผิดชอบมัสยิดมาโดยตลอด ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้ดูแลสนับสนุนการดำเนินการของมัสยิดในการจัดตั้งสถานสอนจริยศึกษา (ตาดีกา) ประจำมัสยิดทั้งหมด ซึ่งต่อมาได้จัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาปริญญาตรีประจำมัสยิด พ.ศ.2548/ช.ศ.1426 ขึ้น

การดำเนินการของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2550 ระเบียบดังกล่าวนี้เป็นการแก้ไขเพิ่มเติมจากระเบียบก่อนหน้าที่มีการประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ.2548 ซึ่งเกิดขึ้นจากมติที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2548 ที่ให้โอนย้ายภารกิจติดตามดูแลส่งเสริมศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) จากเดิมสังกัดกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย มายังกระทรวงศึกษาธิการ โดยระเบียบและหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับตาดีกาได้กำหนดรูปแบบการจัดการเรียนการสอนไว้ในหลายส่วน ส่วนที่สำคัญได้แก่ เวลาเรียน โดยตลอดปีการศึกษามีเวลาเรียนประมาณ 252-440 ชั่วโมง คิดเฉลี่ยสัปดาห์ละ 2 วันๆละ 5-6 ชั่วโมง หรือหากจัดให้เรียนสัปดาห์ละ 5 วันๆ ละ 2 ชั่วโมง โดยตาดีกาสามารถกำหนดช่วงเวลาการเปิดสอนได้ใน 2 ลักษณะคือ วันเสาร์และวันอาทิตย์ ระหว่างเวลา 08.00-15.00 น. หรือวันธรรมดา (วันจันทร์-วันศุกร์) ระหว่างเวลา 16.00-18.00 น. ส่วนกิจกรรมการเรียนการสอนจะมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และมีการใช้สื่อในการเรียนการสอนที่เหมาะสม

การบริหารและการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส พ.ศ.2548 และฉบับที่ 2 พ.ศ.2550 กำหนดให้อิหม่ามประจำมัสยิดทำหน้าที่เป็นประธานศูนย์ ซึ่งอิหม่ามเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจและได้รับการคัดเลือกจากชุมชนให้เป็นผู้นำด้านศาสนา และมีบทบาทหน้าที่สำคัญยิ่งในการแบกรับภาระหน้าที่ในการดูแลสารทุกข์สุกดิบของชุมชนในพื้นที่ ซึ่งอับลฮาดี สะบูดิง (2547 : 23) กล่าวถึงอิหม่ามว่า คำว่า “อิหม่าม” เป็นคำภาษาอาหรับแปลว่า “ผู้นำ” ตำแหน่งอิหม่ามในอิสลามเป็นตำแหน่งผู้นำที่สืบทอดภารกิจของท่านรอซูล

เป็นทั้งผู้นำในการปกครอง ผู้นำประชาชาติ และทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาแก่มวลมนุษยชาติ รวมทั้งปกป้องรักษาหลักคำสอนของศาสนา

พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 ระบุถึงบทบาทหน้าที่ของอิหม่ามประกอบด้วย 1) ปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามบัญญัติศาสนาอิสลาม 2) ปกครองดูแลแนะนำเจ้าหน้าที่ของมัสยิดให้ปฏิบัติงานในหน้าที่ให้เรียบร้อย 3) แนะนำสัปบุรุษประจำมัสยิดปฏิบัติให้ถูกต้องตามบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามและกฎหมาย 4) อำนวยความสะดวกแก่มุสลิมในการปฏิบัติศาสนกิจ และ 5) ส่งสอนและอบรมหลักธรรมศาสนาอิสลามแก่บรรดาสัปบุรุษประจำมัสยิด

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540 ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของอิหม่ามนอกจากจะทำหน้าที่เป็นผู้นำละหมาดและเป็นผู้บริหารมัสยิดแล้วยังมีบทบาทหน้าที่ในการบริหารและจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนในชุมชน เช่นเดียวกับมรวาน สะมะอูน (2523 อ้างถึงใน ดลมนรรัตน์ บากา และเกษตรชัย และหิม, 2548 : 2) กล่าวว่าในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าผู้นำศาสนา (อิหม่าม) มีบทบาทเป็นอย่างมากในการจัดการศึกษาในมัสยิด ไม่ว่าจะเป็นการอบรมและเผยแผ่ศาสนา รวมทั้งมีการสอนอัลกุรอานและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับศาสนา เช่น การจัดการเรียนการสอนแก่เยาวชนมุสลิม กิจกรรม การฝึกอบรมทั้งด้านวิชาการทางศาสนาและวิชาสามัญ กิจกรรมห้องสมุดชุมชน และกิจกรรมเผยแผ่อิสลาม”

นอกจากนี้ ยูซุฟ กือรอฎอวีย์ (2530 : 47) กล่าวถึงหน้าที่ของผู้นำศาสนา (อิหม่าม) ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในมัสยิดคือ ควรมีหน้าที่ 1) ให้การศึกษาแก่เยาวชนทุกคน 2) ขจัดความไม่รู้หนังสือของประชาชน 3) ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม 4) ส่งเสริมให้มีการเรียนวิชาศาสนาอิสลามเป็นรายวิชาบังคับทุกระดับการศึกษา 5) แก้ไขปรับปรุงหลักสูตรและจัดการบิดเบือนอิสลาม 6) เรียบเรียงตำรา และ 7) ปรับปรุงครูให้มีความสามารถในการสอน

จากบทบาทหน้าที่ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าอิหม่ามเป็นบุคคลที่มีเกียรติเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านในชุมชน เป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญและมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาของชาวบ้านในชุมชน และบทบาทสำคัญของอิหม่ามในสังคมที่ปฏิบัติจริงอย่างเห็นได้ชัดเจน นอกเหนือจากการเป็นผู้นำละหมาดและทำพิธีกรรมต่างๆ ในทางศาสนาแล้ว คือการดำเนินการจัดการศึกษาให้เยาวชนในชุมชน โดยเฉพาะการจัดการศึกษาตาดีกาซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการจัดอบรมสั่งสอนบุตรหลานของเยาวชนในชุมชน แต่ทั้งนี้ความสำเร็จและคุณภาพในการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับบริบทและสภาพความพร้อมของชุมชนในแต่ละพื้นที่ และสิ่งสำคัญคือความรู้ความสามารถและภาวะผู้นำของอิหม่ามในการบริหารจัดการ

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทอิหม่ามด้านต่างๆไม่ว่าจะเป็นบทบาทด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการจัดการศึกษา เช่นงานวิจัยของ เจ๊ะมูฮัมมัดสัน เจ๊ะอูมา (2545) คลมบรรจ้ บากา และเกษตรชัย และหีม (2548) ตายูคิน อูสมาน มุหัมมัดรอฟลี เวหะมะ และชัยนุรคิน นิมา (2545) มานี ซูไทย และคณะ (2542) อรุณ ศิริพันธุ์ (2533) และอังคณา บุญสิทธิ์ (2525) ผลการวิจัยพบว่า อิหม่ามมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานด้านต่างๆในสังคม และจากการประมวลยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

ด้วยเหตุผลหลายประการดังกล่าว อิหม่ามซึ่งทำหน้าที่ผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนา ต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) เนื่องจากเป็นศูนย์การศึกษาที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตเดียวกันกับมัสยิด ฉะนั้นบทบาทของอิหม่ามในฐานะผู้นำในชุมชนและผู้ดูแลรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมย่อมมีบทบาทและอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาอยู่มาก และเพื่อเป็นการผลักดันและยกฐานะการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) เพื่อทราบภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามที่เป็นอยู่และที่มีผลต่อการจัดการศึกษาในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) นำเสนอผลการวิจัยให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ และเป็นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพและศักยภาพการบริหารศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ของอิหม่าม เพื่อธำรงไว้ซึ่งบทบาทแห่งความศรัทธาเลื่อมใสของชุมชนและสังคมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนราธิวาส

1.2.2 เพื่อศึกษาระดับบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนราธิวาส

1.2.3 เพื่อเปรียบเทียบระดับภาวะผู้นำของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนราธิวาส จำแนกตามตัวแปรอายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการบริหารศูนย์ และขนาดของศูนย์

1.2.4 เพื่อเปรียบเทียบระดับบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนราธิวาส จำแนกตามตัวแปรอายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการบริหารศูนย์ และขนาดของศูนย์

1.2.5 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนราธิวาส

1.3 คำถามวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามการวิจัย ดังนี้

1.3.1 อิหม่ามมีภาวะผู้นำในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนราธิวาสอย่างไรและอยู่ในระดับใด

1.3.2 อิหม่ามมีบทบาทในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนราธิวาส แต่ละงานอยู่ในระดับใด

1.3.3 อิหม่ามในจังหวัดนราธิวาสจำแนกตามตัวแปรอายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการบริหารศูนย์ และขนาดของศูนย์ มีภาวะผู้นำและบทบาทในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) แตกต่างกันหรือไม่

1.3.4 แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนราธิวาสเป็นเช่นไร

1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสำคัญและประโยชน์ ดังนี้

1.4.1 ได้ข้อมูลและสารสนเทศเกี่ยวกับภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนราธิวาส

1.4.2 เพื่อนำเสนอผลการวิจัยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ได้ทราบภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามที่เป็นอยู่ เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.4.3 เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดนราธิวาส สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส และหน่วยงานอื่นๆ ในการสนับสนุนและพัฒนาบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาศึกา) ในจังหวัดนครราชสีมา มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.5.1.1 ภาวะผู้นำของอิหม่าม มุ่งศึกษาภาวะผู้นำของอิหม่าม โดยใช้กรอบแนวคิดคุณลักษณะภาวะผู้นำของท่านคอดีฟะฮ์อุมร์ (The Characteristics of Umar's Leadership) 4 ด้าน (Neceur Jabnoun, 2548 : 167) ได้แก่ 1) ด้านความรับผิดชอบ 2) ด้านวิสัยทัศน์กว้างไกล 3) ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม และ 4) ด้านกระบวนการควบคุม

1.5.1.2 บทบาทของอิหม่ามที่มีต่องานในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาศึกา) 5 งาน ได้แก่ 1) งานวิชาการ 2) งานธุรการและการเงิน 3) งานบุคคล 4) งานกิจกรรมนักเรียน และ 5) งานความสัมพันธ์กับชุมชน

1.5.2 ขอบเขตของประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.5.2.1 ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ อิหม่ามในจังหวัดนครราชสีมา โดยศึกษาเฉพาะอิหม่ามที่ปฏิบัติหน้าที่ในมัสยิดที่ได้รับการจดทะเบียนกับทางราชการในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 627 คน (สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนครราชสีมา, 2555) ส่วนผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่มเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาศึกา) ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตาศึกาจำนวน 12 คน

1.5.2.2 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จากจำนวนประชากรอิหม่ามจำนวน 627 คน ผู้วิจัยนำมากำหนดกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด, 2545 : 44) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 234 คน

1.5.3 ขอบเขตด้านตัวแปร

1.5.3.1 ตัวแปรต้น ได้แก่

1) อายุ

ก. 31 ปีขึ้นไป

ข. 31 – 40 ปี

- ค. 41 – 50 ปี
- ง. 51 – 60 ปี
- จ. 61 ปีขึ้นไป

2) วุฒิกการศึกษา

2.1 วุฒิกการศึกษาศาสนา

- ก. อิสลามศึกษาตอนต้น (อิบตีคาลัย)
- ข. อิสลามศึกษาตอนกลาง (มูตะวัชชิต)
- ค. อิสลามศึกษาตอนปลาย (ชานาเวีย)
- ง. สถาบันศึกษาปอเนาะ
- จ. ปริญญาตรี
- ฉ. อื่นๆ.....

2.2 วุฒิกการศึกษาสามัญ

- ก. ประถมศึกษาหรือเทียบเท่า
- ข. มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า
- ค. มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า
- ง. อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
- จ. ปริญญาตรี
- ฉ. สูงกว่าปริญญาตรี
- ช. อื่นๆ

3) ประสบการณ์ในการบริหารศูนย์ฯ (ตาดีกา)

- ก. 1 – 5 ปี
- ข. 6 – 10 ปี
- ค. 11 ปีขึ้นไป

4) ขนาดของศูนย์ฯ (ตาดีกา) ที่อิหม่ามปฏิบัติหน้าที่

- ก. ขนาดใหญ่ หมายถึง มีผู้เรียนตั้งแต่ 121 คนขึ้นไป
- ข. ขนาดกลาง หมายถึง มีผู้เรียนตั้งแต่ 81-120 คน
- ค. ขนาดเล็ก หมายถึง มีผู้เรียนไม่เกิน 80 คน

1.5.3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่

1) ภาวะผู้นำของอิหม่าม ศึกษาภาวะผู้นำโดยใช้กรอบแนวคิดภาวะผู้นำ

ของคอลีฟะฮ์อุมัร (The Characteristics of Umar's Leadership) เนื่องจากท่านอุมัรเป็นผู้นำอิสลามที่

ประสบความสำเร็จในการบริหารรัฐในหลายๆด้าน รวมทั้งด้านการศึกษา โดยจะศึกษาภาวะผู้นำ 4 ด้าน (Neceur Jabnoun, 2548 : 167) ได้แก่ ด้านความรับผิดชอบ ด้านวิสัยทัศน์กว้างไกล ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม และด้านกระบวนการควบคุม

2) บทบาทของอิหม่ามที่มีต่องานในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) 5 งาน ได้แก่ งานวิชาการ งานธุรการและการเงิน งานบุคคล งานกิจกรรมนักเรียน และงานความสัมพันธ์ชุมชน ซึ่งผู้วิจัยยึดประเภทงานตามขอบข่ายการบริหารงานในโรงเรียน โดยสรุปกรอบแนวคิดการวิจัยเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและเปรียบเทียบระดับภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนครราชสีมา

ขั้นตอนที่ 2 ประชุมสนทนากลุ่มนำเสนอแนวทางการพัฒนา

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัย

1.6.1 คำว่าอิหม่าม ผู้วิจัยยึดการเขียนตามพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.2540

1.6.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา เป็นกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างอิหม่ามในจังหวัดนครราชสีมาที่สำรวจในปี พ.ศ. 2555

1.6.3 การอ้างอิงอัลกุรอานจะระบุชื่อซูเราะฮ์กับหมายเลขอายะฮ์

1.6.4 การอ้างอิงหะดีษจะระบุชื่อผู้บันทึกกับหมายเลขหะดีษ

1.6.5 สัญลักษณ์ ﷻ อ่านว่า “ซุบฮานะฮ์ วะตะอาลา” เป็นภาษาอาหรับมีความหมายว่า “พระองค์ทรงมหาบริสุทธิ์และสูงส่งยิ่ง” เป็นคำสุภาพที่มุสลิมใช้กล่าวยกย่องและสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ หลังจากที่ได้เอนามพระองค์

1.6.6 สัญลักษณ์ ﷻ อ่านว่า “คืออัลลอฮ์ ฮะลีย์ ฮะลีย์ วะสลัม” เป็นภาษาอาหรับซึ่งมีความหมายว่า “ขออัลลอฮ์ทรงประทานความโปรดปรานและความสันติแก่ท่าน” เป็นคำสุภาพที่มุสลิมใช้กล่าวยกย่องท่านศาสดามุฮัมมัด หลังจากที่ได้เอนามของท่าน

1.6.7 สัญลักษณ์ ﷻ อ่านว่า “เราะฎียัลลอฮ์ อันฮุ” เป็นภาษาอาหรับซึ่งมีความหมายว่า “ขออัลลอฮ์ทรงพึงพอพระทัยแก่เขา” เป็นคำสุภาพที่มุสลิมใช้กล่าวให้เกียรติบรรดาเศาะหาบะฮ์ซึ่งพวกเขาได้ใช้ชีวิตร่วมสมัยกับท่านศาสดามุฮัมมัด

1.6.8 เครื่องหมาย ﴿﴾ เป็นเครื่องหมายที่ใช้กำกับอายะฮ์กุรอาน

1.6.9 เครื่องหมาย () เป็นเครื่องหมายที่ใช้กำกับสำนวนหะดีษ

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.7.1 ภาวะผู้นำของอิหม่าม หมายถึง พฤติกรรมของอิหม่ามที่แสดงออกในการเป็นผู้นำ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ

1.7.1.1 ความรับผิดชอบ หมายถึง พฤติกรรมที่อิหม่ามแสดงให้เห็นในการบริหารหรือการทำงานที่เป็นกระบวนการ ดูแลผู้ร่วมงานในลักษณะเป็นที่ปรึกษา เน้นการประสานงานที่ดี ดูแลเอาใจใส่บุคลากรทำให้บุคลากรมีความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและมีความสำคัญ สร้างขวัญและกำลังใจ และเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน ผู้เรียน และผู้ปกครอง ดูแลเอาใจใส่ ติดตามผลการดำเนินงานให้เสร็จสิ้นภายในเวลาที่กำหนด ประพฤติตัวเป็นแบบอย่างอุทิศตัวในการทำงาน เป็นที่ยกย่องนับถือ ศรัทธาและไว้วางใจ

1.7.1.2 การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง พฤติกรรมที่อหามำแสดงให้เห็นในการบริหารหรือการทำงานโดยการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

1.7.1.3 วิสัยทัศน์กว้างไกล หมายถึง พฤติกรรมที่อหามำแสดงให้เห็นในการบริหารถึงความสามารถของอหามำในการจัดการศึกษาศูนย์ดาตึกา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มองการณ์ไกล มีความกระตือรือร้น ทำงานอย่างมีเป้าหมาย มีความปรารถนาที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาในทางที่ดีขึ้น

1.7.1.4 กระบวนการควบคุม หมายถึง พฤติกรรมที่อหามำแสดงให้เห็นในกระบวนการควบคุมการดำเนินงานเพื่อให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ เป็นไปด้วยความยุติธรรม มีความโปร่งใส คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

1.7.2 บทบาทของอหามำในการจัดการศึกษา หมายถึง พฤติกรรมที่อหามำได้ปฏิบัติในลักษณะการเป็นผู้นำความคิด แนวทาง ประสานงาน หรือปฏิบัติเองโดยตรงตามวิสัยของอหามำที่ควรปฏิบัติได้ต่อการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ดาตึกา) ในจังหวัดนราธิวาส ตามภารกิจของฝ่ายงานบริหารสถานศึกษา 5 งาน ได้แก่

1.7.2.1 งานวิชาการ หมายถึง บทบาทของอหามำในการดำเนินงานด้านหลักสูตฺร การเรียนการสอน การจัดสื่อ งานห้องสมุด งานส่งเสริมการสอน งานอบรมประชุม วิชาการ การวัดและประเมินผล

1.7.2.2 งานธุรการและการเงิน หมายถึง บทบาทของอหามำในการดำเนินงานสารบัญญ งานทะเบียน งานงบประมาณ งานเกี่ยวกับพัสดุ

1.7.2.3 งานบุคคล หมายถึง บทบาทของอหามำในการดำเนินงานด้าน การจัดบุคคลเข้าทำงาน การกำกับนิเทศ การพัฒนาและการธำรงรักษาบุคลากร การประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร

1.7.2.4 งานกิจกรรมนักเรียน หมายถึง บทบาทของอหามำในการดำเนินงานทะเบียนนักเรียน การเกณฑ์ผู้เรียนเข้าเรียน การปฐมนิเทศผู้ปกครอง การแก้ปัญหาเด็กขาดเรียน การบริการสุขภาพ การช่วยเหลือเด็กขาดแคลน การติดตามผลนักเรียน กิจกรรมพิเศษต่างๆ

1.7.2.5 งานความสัมพันธ์ชุมชน หมายถึง บทบาทของอหามำในการดำเนินงานด้านการประชาสัมพันธ์ การร่วมกิจกรรมชุมชน การให้ชุมชนร่วมกิจกรรมกับศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ดาตึกา) การบริการชุมชน

1.7.3 **อิหม่าม** หมายถึง ผู้นำของแต่ละมัสยิดที่ได้รับการจดทะเบียนตามกฎหมายแล้วในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นประธานศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

1.7.4 **ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)** หมายถึง เป็นสถานที่ให้การศึกษาอบรมศาสนาอิสลามเป็นสถานที่ซึ่งจัดตั้งขึ้นในบริเวณมัสยิดหรือที่ดินของมัสยิดในจังหวัดนราธิวาส

1.7.5 **ขนาดของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)** หมายถึง ขนาดของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ที่อิหม่ามปฏิบัติหน้าที่ แบ่งเป็น 3 ขนาด คือ

1.7.5.1 ขนาดใหญ่ หมายถึง มีผู้เรียนตั้งแต่ 121 คนขึ้นไป

1.7.5.2 ขนาดกลาง หมายถึง มีผู้เรียนตั้งแต่ 81-120 คน

1.7.5.3 ขนาดเล็ก หมายถึง มีผู้เรียนไม่เกิน 80 คน

Prince of Songkla University
Pattani Campus